

**Beoordelen bij LO
gebeurt vaak door
observaties in complexe,
dynamische situaties.**

De complexiteit van evalueren bij lichamelijke opvoeding

■ Lars Borghouts, Menno Slingerland, Gwen Weeldenburg

De auteurs zijn lerarenopleiders en onderzoekers bij Fontys Sport en Bewegen. E-mail: l.borghouts@fontys.nl

Lichamelijke opvoeding is een vak waarbij schriftelijke toetsing nauwelijks een rol speelt, maar waarbij in de praktijk vaak wel (veel) cijfers gegeven worden. Binnen het vakgebied is er de laatste jaren met name in het voortgezet onderwijs steeds meer discussie over de vraag hoe er omgegaan moet worden met het beoordelen van leerlingen. Een onlangs verschenen boek pleit voor het gebruik van een digitaal portfolio.

Net als alle schoolvakken kent lichamelijke opvoeding (LO) kerndoelen en eindtermen. En net als bij andere vakken is het om verschillende redenen van belang dat periodiek wordt vastgesteld in hoeverre leerlingen die doelen bereiken. Het vak LO kent echter geen centraal (schriftelijk) eindexamen en daarmee is er behalve de kerndoelen en eindtermen voor vakgroepen weinig 'houvast' voor het inrichten van de toetsing. Tegelijk heeft het vak een aantal specifieke kenmerken die het beoordelen van leerlingen extra uitdagend maken. Zo is een van de belangrijke doelen van LO om leerlingen bewegingsvaardiger te maken. Het beoordelen van de vaardigheid gebeurt vaak door observaties in complexe, dynamische situaties zoals een balspel. Ook kunnen de motorische verschillen tussen leerlingen in een klas erg groot zijn. Bij het indelen naar een onderwijsniveau (bijvoorbeeld vmbo, havo of vwo) wordt immers niet gekeken naar de aanleg voor bewegen en sport. De leraar LO moet daarom, misschien nog wel meer dan leraren bij andere schoolvakken, zorgen voor een gedifferentieerd onderwijsaanbod. Dat betekent dat ook bij de beoordeling rekening moet worden gehouden

met de zeer uiteenlopende vaardigheidsniveaus; dit is voor LO en de kunstvakken zelfs vastgelegd in het Uitvoeringsbesluit bij de Wet Voortgezet Onderwijs. Het komt erop neer dat leerlingen bij LO geacht worden hun best te doen om zichzelf te ontwikkelen, zonder dat hiervoor absolute normen mogen worden opgesteld. In de praktijk van de LO heeft dit er op veel scholen toe geleid dat er steeds twee cijfers tegelijk worden gegeven: een voor de daadwerkelijke vaardigheid, en een voor de inzet die de leerling daarbij heeft getoond. Een van de problemen die dit met zich meebrengt, is dat scholen meestal geen duidelijke criteria hebben opgesteld voor wat ze verstaan onder 'inzet'. En als die wel zijn opgesteld is het vaak nog niet eenvoudig om er een betrouwbare beoordeling op te baseren.

Meervoudige doelen

Het vak LO kent nog andere doelen dan die op het gebied van bewegingsvaardigheid. Voor sport en spel zijn medespelers nodig, waartoe je jezelf op een bepaalde manier moet verhouden. Je moet iets begrijpen van spelregels, maar ook van de (vaak ongeschreven) regels

van 'fair play'. LO moet de leerlingen zaken bijbrengen als 'tegen je verlies kunnen' of hoe om te gaan met medespelers die een andere aanleg hebben dan jijzelf. Kortom: sociale vaardigheden die specifiek zijn voor sport en bewegen. Binnen LO wordt dit aangeduid met het ontwikkelen van omgangsvaardigheden. Sport moet bovendien georganiseerd worden. Er is vaak een scheidrechter nodig, of een jury. Iemand die de tactiek bepaalt, of de scores bijhoudt. De daarvoor benodigde vaardigheden worden ook wel regelvaardigheden genoemd, en ook die zijn onderdeel van de kerndoelen en eindtermen van LO. Toch worden deze, net als de omgangsvaardigheden, op veel scholen niet of nauwelijks beoordeeld (Borghouts e.a., 2017). Verder wordt er in de onlangs opgeleverde herziene kerndoelen een relatief nieuw concept geïntroduceerd: beweegidentiteit. Daarbij gaat het om zaken als het verwoorden van welke ervaringen en welke beleving bewegen bij je oproept, het verkennen van eigen interesses, kwaliteiten en motieven en het reflecteren op de eigen ontwikkeling in het bewegen. Dit vergt voor veel scholen zonder twijfel een behoorlijke aanpassing aan de gebruikelijk manier van beoordelen.

Steeds vaker zoeken scholen de oplossing voor de complexiteit van beoordelen binnen LO bij een grotere focus op formatief evalueren in plaats van summatief beoordelen. Hoewel er zeker bij een 'vormend vak' als LO iets voor te zeggen is om daarop de nadruk te leggen, blijkt in de praktijk dat (ook) voor leraren LO formatief evalueren nog helemaal niet zo eenvoudig is. Vaak ontbreken bijvoorbeeld de vaardigheden om goede leerdoelen en succescriteria op te stellen en om formatieve evaluatie-activiteiten te ontwikkelen. En ook vergt het betrekken van leerlingen bij de monitoring van het eigen leerproces, een andere en meer coachende rol van de leraar (Slingerland et al., 2024). Het zijn onder meer dit soort uitdagingen die ervoor zorgen dat, niet alleen in Nederland, leraren LO het beoordelen van de prestaties van leerlingen zien als een van de meest uitdagende

delen van hun werk (AIESEP, 2019). Dit is de reden voor het, in mei 2025 verschenen, boek 'Leren evalueren bij lichamelijke opvoeding', geschreven door de auteurs van dit artikel (Borghouts et al., 2025).

Van onderzoek naar praktijk

De kiem voor dit boek werd al gelegd in 2013, toen bij Fontys Hogeschool het onderzoeksproject 'Een Punt voor Gym!?' van start ging. In dat project werd onder meer voor het eerst de Nederlandse praktijk in kaart gebracht van het beoordelen bij LO. Zo bleek onder meer dat er vaak geen sprake is van goede constructive alignment, dat er in veel gevallen niet wordt gewerkt met heldere beoordelingscriteria en dat scholen erg verschillen in hoe het vak 'meet' op het rapport (Borghouts et al., 2017). In de jaren daarna werd een onderzoekslijn uitgebouwd waarin onder meer in samenwerking met Universiteit Gent en Universiteit Utrecht werd onderzocht wat de invloed is van de beoordelingspraktijk bij LO op de motivatie van leerlingen voor het vak (Krijgsman et al., 2017). Daaruit bleek bijvoorbeeld dat prestatiecijfers op zichzelf niet schadelijk zijn voor de motivatie, zolang de leerdoelen maar duidelijk zijn en er goede tussentijdse feedback wordt gegeven. Ook werd samen met onderzoekscollaga's uit verschillende landen een invloedrijk internationaal 'position statement' opgesteld over het onderwerp (AIESEP, 2019). De behoefte aan een doorvertaling naar de praktijk bleef echter groot.

Het boek 'Leren evalueren bij lichamelijke opvoeding' wil gymleraren kennis aanreiken over toetsen en beoordelen, met daarbij vooral ook veel praktische, direct bruikbare tips en formats. Daarbij is ervoor gekozen om zo veel mogelijk de term 'beoordelen' te vermijden, en in plaats daarvan te spreken over 'evalueren'. In de LO-praktijk wordt 'beoordelen' namelijk vooral geassocieerd met het geven van cijfers volgens een vaste norm, terwijl in het boek wordt gepleit voor een afgewogen mix tussen summatief en formatief evalueren, met vooral een nadruk op het formatieve.

Omdat vakgroepen LO op sommige scholen vanuit handelingsverlegenheid de oplossing lijken te zoeken in 'wij stoppen helemaal met beoordelen' wordt in het boek eerst stilgestaan bij het belang en de verschillende functies van evalueren. Zoals het bepalen van de effectiviteit van het onderwijs en het afleggen van verantwoording. Verder is er aandacht voor curriculumontwerp volgens het principe van backward design, en de plek die evalueren daarin heeft. Natuurlijk komen ook kwaliteitscriteria als validiteit, betrouwbaarheid en transparantie aan bod, en praktische tips voor zaken als het maken van LO-specifieke beoordelingsinstrumenten zoals rubrics.

Een digitaal portfolio

Om de praktische bruikbaarheid te maximaliseren, bevat het boek een vergaand uitgewerkt voorbeeld van een evaluatie(systeem) voor LO. Daarbij is gekozen voor het werken met een digitaal portfolio, dat door leerlingen wordt gevuld. Er zijn meerdere redenen waarom een portfolio (of 'sportfolio') voor LO een aantrekkelijke optie is. Het leent zich goed voor de gevarieerde doelen van het vak en de daarbij passende verschillende bewijsmaterialen. Een portfolio wordt bovendien gezien als een goede basis voor reflectie op de eigen kennis en vaardigheden en de ontwikkeling daarvan (Slepcevic-Zach en Stock, 2018), wat een belangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van de beweegidentiteit vormt. De leerling kan op basis van een portfolio reflecteren aan de hand van vragen als: Waar ben ik goed in, waarin ben ik minder goed? Wat vind ik leuk, wat niet? Wat voor 'beweger' ben ik eigenlijk? Ook helpt een portfolio om beter rekening te houden met de mogelijkheden en voorkeuren van de leerling. Er kunnen immers allerlei verschillende bewijsmaterialen in worden opgenomen, die deels voorgeschreven en deels vrij kunnen zijn. Denk daarbij aan video-opnames van een bewegingsvaardigheid, schriftelijke reflecties, of zelf-, peer- en docentbeoordelingen. Of een 'mood board' dat de beweegidentiteit van de leerling weergeeft.

Deze hoeven niet allemaal apart van een onderdeel te worden voorzien; het portfolio wordt als geheel beoordeeld op de verschillende doelgebieden: bewegen verbeteren, samen bewegen, bewegen regelen, gezond bewegen en beweegidentiteit. Met een portfolio voor LO kan ook beter dan nu meestal het geval is, onderbouwd worden waarom een leerling die echt niet zijn best doet, aan het eind van een periode of schooljaar een onvoldoende haalt. Je hebt daarvoor immers bewijsmaterialen (of een gebrek eraan). In 'Leren evalueren bij lichamelijke opvoeding' zijn voorbeelden van bewijsmaterialen, succescriteria, beoordelingsformulieren en werkwijzen omschreven om vakgroepen LO te helpen zo'n digitaal portfolio in te voeren. Voor de meesten zal dat namelijk best een behoorlijke omslag zijn. Zo heeft een leraar LO normaal gesproken maar weinig nakijkwerk, iets waar andere leraren

**Leraren LO zien beoordelen
als een van de meest
uitdagende delen van
hun werk.**

Met een portfolio komt er meer ruimte voor formatief evalueren.

juist veel tijd aan kwijt zijn. In plaats daarvan wordt vaak elke korte lessenreeks (bijvoorbeeld drie of vier lessen basketbal) afgesloten met een beoordeling in de vorm van een cijfer. Dat is een behoorlijke frequentie aan summatieve beoordelingen, waarbij je jezelf kunt afvragen in hoeverre een leerling daadwerkelijk leerwinst kan boeken in die periode. Met een portfolio worden de leervorderingen van een leerling juist over een langere periode in kaart gebracht. Bijvoorbeeld door verschillende doelspelen zoals basketbal, hockey, handbal als één leerlijn

te zien en deze tussentijds formatief te evalueren. Daarmee neemt het aantal summatieve beoordelingen af en komt er meer ruimte voor formatief evalueren. Niettemin zal het starten met een digitaal portfolio voor de meeste leraren LO een behoorlijke extra tijdsinvestering vergen. Wat ze ervoor terugkrijgen is een betere, meer betrouwbare, valide en transparante evaluatie. ■

Referenties

- AIESEP (2019). Position Statement on Physical Education Assessment. <https://aiesep.org/scientific-meetings/position-statements/>
- Borghouts, L. B., Slingerland, M. & Haerens, L. (2017). 'Assessment quality and practices in secondary PE in the Netherlands', in: Physical Education and Sport Pedagogy. 22(5):473-489. <https://doi.org/10.1080/17408989.2016.1241226>.
- Borghouts, L., Slingerland, M., Weeldenburg, G. (2025). Leren evalueren bij lichamelijke opvoeding. Jan Luitings Fonds.
- Krijgsman, C., Borghouts, L., Van Tartwijk, J., Mainhard, T., Haerens, L. (2017). Cijfers en motivatie van leerlingen in de gymles. Examens 4, 24-28.
- Slepcevic-Zach, P., & Stock, M. (2018). 'ePortfolio as a tool for reflection and self-reflection', in: Reflective Practice. 19(3), 291-307.
- Slingerland, M., Weeldenburg, G., & Borghouts, L. (2024). Formative assessment in physical education: teachers' experiences when designing and implementing formative assessment activities. European Physical Education Review, 30(4), 620-637.

9 & 10 december 2025 • Jaarbeurs Meetup Utrecht

TOETSEN & MBO

EXAMINEREN IN HET

2025

**AI-
GELETTERDHEID**

**BASIS-
VAARDIGHEDEN
GETOETST**

**BORGING
VAN DE
KWALITEIT**

**TOEKOMST
VAN HET
MBO**

Photo: Speakers Academy-Walter Kallenbach

PEDRO DE BRUYCKERE
ONDERWIJSPEDAGOOG

DIMITRI VAN DILLEN
AI-ENTHOUSIASMEUR

ALEID TRUIJENS
JOURNALIST

studiecentrum
voor bedrijf en overheid

SBO

BEKIJK HET VOLLEDIGE PROGRAMMA OP:

WWW.SBO.NL/TOETSENMBO